

Läget på hotellfronten har försatt oss i den groteska situationen att behöva varna turister för att slösa pengar på oss. Hur det gått därhän utreds här av Åke Ortmärk som också ställer frågan: är statsstöd eller stordrift utvägen att

rädda turisthotellen?

TURISTHOTELLENS miserabla ekonomiska situation har illustrerats i drastiska formuleringar på senare tiden, bl.a. i riksdagen. Problemet katastrofala vidd anar man ännu bättre sedan man tagit del av en utredning i frågan som Svenska turisttrafikförbundet publicerat. Den är dystert. Dyrare tongångar har inte hörts sedan Hamlet fick klart för sig vad som verkligen hänt vid danska hovet.

Lyssna bara på utredningsmännen ett slag: »En påtaglig nedgång i turisthotellrörelsen synes förestå, om ingen avgörande förbättring av lönsamheten kommer till stånd i en nära framtid». Eller: »En nyetablering av turisthotell på affärsmässig grund ter sig i det närmaste utesluten.» Inte ett enda av de undersökta turisthotellen går med vinst, om moderna företagsekonomiska principer tillämpas i resultatberäkningen.

Turismens expansion

Till dessa inledande omdömen i begravningstakt om en näring på eller över gränsen till ruin kan det vara lämpligt att först foga några rader om turismens kraftiga expansion, att beskriva hurusom det avlånga landet översvämmas av semesterfirare i förut oanad grad. Problemet tillspetsar sig därigenom självt.

En mängd faktorer ligger bakom turismens expansion sedan förkrigstiden. Fritiden har ökat tack vare förlängda semestrar och — på många håll — förkortad arbetsvecka. Det beräknas att 2,5 miljoner löntagare nu har tre veckors semester mot en vecka för 2 miljoner vid mitten av 1930-talet. Antalet semesterdagar har alltså ökat från 15 miljoner till 50 miljoner. Vidare har realinkomsterna stigit starkt och tack vare det kan folk mer än tidigare ägna sig åt att bese omvärlden. Bilismens expansion — även om den knappt mer än börjat — är naturligtvis också stor betydelse i sammanhanget. Folk lägger också ner avsevärt mer pengar på resor nu. Industriens Utredningsinstitut har beräknat att den totala resekonsumtionen (inkl. lokala resor) 1952 stigit till drygt en miljard från 300 miljoner 1935. I oförändrat penningvärde

har resekonsumtionen ökat med över 50 procent. Större delen av ökningen har inträffat efter 1945.

Det är visserligen sant att en hel del svenskar numera känner sig manade att tillbringa sina semestrar bland palmer och solsken och följaktligen tvingas till kontinentala exkursioner, men det kompenseras antagligen av att ett växande antal utlänningar börjat betrakta Sverige som ett lämpligt utflyktsmål.

Den utveckling som nu antytts har givetvis haft ett kraftigt ökat behov av turistlogi till följd och det är känt att det åtminstone under högsäsongerna bos i badkar och klädsåk i överfulla turisthotell. Man väntar sig därför att hotellägarens tillvaro är i hög grad paradisk. Men sällan har så många yttligt sett gynnsamma omständigheter resulterat i så låga vinster. Eller rättare: så många förluster. Hotellägaren är en bruten man som sover illa om natten.

Ruinens brant

Hans misär illustreras mer än väl av den undersökning som utredningen låtit företaga av lönsamheten vid ett antal turisthotell åren 1952—53. Två revisorer har släppts lösa på arton *välskötta* hotell med ett genomsnittligt rumsantal på femtio (mot 23 för alla turisthotell). Helt nyuppförda anläggningar är inte med. Man har hemsökt hotell vid kusterna, inne i landet och i fjällen, samt hotell med och utan spritriktigheter. Det är i stort sett lika uselt överallt. Utredningen anser att undersökningsresultatet är någorlunda representativt för flertalet turisthotell, som inte är helt nya och som har mer än femton rum.

Den bristande lönsamheten framträder tydligt nog i tabellen på nästa sida. Man har två alternativ. I alternativ I har man bortsett från penningvärdeförämringen sedan företagets tillkomst, vilket närmast innebär att avskrivningar och räntekostnader räknats på anläggningarnas ursprungliga anskaffningsvärden.

Ett av syftena med avskrivningar är ju att möjliggöra återanskaffning av

de föremål som blivit utslitna eller av andra skäl anses oanvändbara. För att de hopsamlade avskrivningsmedlen skall räcka till återanskaffning bör man tydligen skriva av på återanskaffningsvärdena. Det anses mycket rekommendabelt bland företagsekonomerna och den metoden har använts i alternativ II.

Alternativ I har spaltats upp på två kolumner. Av den första framgår hur många företag som visar överskott respektive underskott *innan* hänsyn tagits till avskrivningar och ränta på eget kapital, här kallade »icke-kontanta kapitalkostnader» (i.k.k.).

Alternativ II och genomsnittssiffran —16 procent visar att alla de undersökta företagen går med förlust om beräkningarna utförs efter vettiga ekonomiska principer och med hänsyn till företagets självklara behov av reparera och modernisera. Av den andra kolumnen i alternativ I framgår att över hälften av företagen går med förlust även när avskrivningar och ränta räknas på anskaffningsvärdena. Två företag visar underskott även när hänsyn över huvud taget inte tas till dessa kostnader. De återstående sexton företagen i första kolumnen ger alltså överskott efter en »kontantprincip», som givetvis är alldeles orimlig i företagsekonomiska sammanhang.

Varför ruin?

Redogörelsen för lönsamheten ger anledning till en del nyfikna frågor. Man kan undra varför det är så illa ställt, och inte mindre intressant: vad i allsin dar är det för säregen mekanism som förmår folk att köpa och

Siljansborg, Rättvik — mycket populärt bland utländska turister men i stort behov av att få bl.a. flera badrum i anslutning till gästrummen.

Strandgården i Rönninge är ett exempel på hur sekelskiftets pensionatstyp ser ut 1955. Den är dyr att modernisera men ofta trivsamt. Ibland står tredje våningen outnyttjad då brandskydds-föreskrifter hindrar att den används till gästrum.

äga turisthotell? Den senare frågan kunde föda många bisarra psykologiska spekulationer.

Anledningarna till den dåliga lönsamheten får ett betydande utrymme i utredningen och det förefaller också väl använt. Men man har kanske en känsla av att inte få sin nyfikenhet helt stillad, även med all hänsyn till att orsaksanalyser av denna typ är förfärligt besvärliga att utföra och ofta ger ett lätt svajigt intryck också när de är som bäst.

Behovet av turistlogi har som sagt ökat. Men som utredningen understryker har utvecklingen delvis varit ogynnsam för turisthotellen, eftersom den inneburit en strukturell omvandling av efterfrågan. T.ex. bilismen och den ökade bussturismen kan visserligen antas ha ökat efterfrågan på logi, men det är nu fråga om en annan typ av efterfrågan, dels därför att den i högre grad än tidigare är knuten till landsvägsnätet och dels därför att det här är fråga om en utpräglat rörlig turism. Turisthotellen är emellertid fortfarande lokaliserade med hänsyn till järnvägsnätet och den tidigare mer dominerande »vistelseturismen». Om turisthotellen skall kunna tillgodogöra sig den nya efterfrågan måste de alltså anpassa sig. Det har inte skett: turisthotellen är kvar på mellankrigstidens ståndpunkt.

Anpassningen har inte kunnat ske därför att lönsamheten är så skral. Och lönsamheten är skral närmast därför att kostnadsutvecklingen i näringen under efterkrigsåren varit ogynnsam, säger utredningen efter att i stort sett ha avvisat andra möjliga förklaringar. Löner och varukostnader — de viktigaste utgiftsposterna i turisthotellen — har stigit mer än priserna på hotellens tjänster. I sammanhanget får sig priskontrollen några försiktigt formulerade men förmodligen djupt kända kängor. Priskontrollen är vargen i dramat, det sägs mer eller mindre direkt.

Prisstoppet för helpension och måltidsabonnemang hävdades i maj 1952 och runspriserna undantogs från stoppet i februari 1954. Men då var det onda redan skett: »Särskilt må uppmärksammas den nästan helt fastlåsta pris-

nivån under åren 1947—50, dvs. de år då turismens uppsving gjorde sig mest märkbart och då en förnyelse av hotellbeståndet ur ekonomisk och psykologisk synpunkt skulle ha haft mest utsikt till framgång». Den slutsats man bör dra av detta är tydligen att om priskontrollen inte funnits så hade hotellerna kunnat ta ut högre priser utan att skrämja bort gästerna och då hade lönsamheten varit bättre och anpassningen till de strukturella förskjutningarna i turismen skulle ha skett. Detta är tillspetsat uttryckt, men det är den orsaksanalys som låter destillera fram sig ur utredningen.

Något måste göras...

Det är möjligt att denna orsaksanalys inte är helt invändningsfri — bl.a. måste man fråga sig varför just turisthotellen drabbats så hårt av priskontrollen — men i dagens läge är det intressanta att läget är dåligt och att något bör göras åt det.

Det vore förmodligen en avancerad illusion att tro att Sverige så småningom kan komma att räknas till de »stora» turistländerna. Men det hindrar inte att turismen redan har stor betydelse som exportnäring. Det beräknas att ungefär 300 000 icke-skandinaviska turister besökte Sverige 1954, vilket innebär en tredubbling jämfört med förkrigstiden. Troligen kan man räkna med att de utländska turisterna tillför oss mellan tre och fyrahundra miljoner i utländsk valuta per år. Det är absolut inte småsaker — det räcker för att betala nästan hela importen av färdiga bilar. Turismens samhällsekonomiska betydelse är alltså självklar.

Turisthotellens svårigheter är naturligtvis bara en del av den svenska turismens problem. Men ändå förefaller det alldeles tydligt att Sverige skulle ha avsevärt större möjligheter till ökade turistinkomster om moderna, välanpassade turisthotell existerade. Det gör det inte, i stort sett.

... men vad?

Statsstöd, anser utredningen. Att höja priserna vore ju en utväg ur dilemmat men det är tydligen otänkbart. Det beräknas att turisthotellen skulle behöva höja priserna för mat och logi med 20 procent över 1953 års nivå för att det skulle gå ihop. Det är omöjligt med tanke på konkurrensen från resandehotell i Sverige och från turisthotellen i grannländerna och med hänsyn till den låga standarden på hotellerna. Priserna anses redan nu i vissa fall alltför höga.

Anpassningsåtgärderna i näringen fordrar investeringar men investeringsbehoven kan inte tillgodoses genom fö-

Antal företag som redovisat	Alt. I		Alt. II
	Före i. k. k.	Efter i. k. k.	
överskott:			
mer än 10 %	2	—	—
10—6,1	4	—	—
6—4,1	5	4	—
4—2,1	3	2	—
2—0,1	2	2	—
underskott:			
0,1— 2 %	1	3	—
2,1— 4	—	4	—
4,1— 6	—	1	3
6,1—10	—	1	3
10,1—20	1	—	6
mer än 20	—	1	6
	18	18	18
Genomsnitt	+4,3 %	-1,6 %	-16 %

Tabellen, utförligt förklarad på föregående sida, visar den bristande lönsamheten.

retagens egna finansiella resurser och kreditmöjligheter, konstaterar utredningen. Stöd utifrån i någon form är nödvändig. Trafikföretagen, kommunerna och länen kan knappast tänkas engagera sig i turishotellen, på detta stadium i varje fall. Återstår då staten.

Staten har flera förträffliga skäl att hjälpa turishotellen på fötter, anser utredningen. Först har vi turismens betydelsefulla roll i vår ekonomi. Sedan de statliga regleringarnas skadeverkningar. Utredningen har begripligt nog inte direkt velat huta åt staten på denna punkt. Den meddelar först att det inom den tillsatta »kommittén hävdats att staten som en »kompensation, för regleringarnas skadeverkningar borde bistå turishotellnäringen», men sedan säger den att detta motiv bara är sekundärt. Det var däremot som sagt enligt utredningen den primära anledningen till den usla lönsamheten.

Utredningen föreslår att staten skall anordna kreditstöd på affärsmässig grund, dvs. inte subventioner, om man med sådana menar bidrag utan återbetalningsskyldighet. Det är snarare fråga om vanlig lånekredit, men det gäller dock att ta toppriser med otillräcklig formell säkerhet på för låntagaren förmånliga villkor. Utredningen anslår kreditbehoven till uppskattningsvis mellan 10 och 20 miljoner.

En proposition om åtgärder för att ordna turishotellens kreditproblem lär också vara påtänkt i handelsdepartementet, men när handelsministern interpellades i frågan för en tid sedan förklarade han att någon proposition inte skulle komma i år, däremot *möjligt* till nästa års riksdag.

Räcker 20 milj?

Turishotellens kreditbehov — sådana som utredningen uppfattat dem — förefaller blygsamma, och man får spontant lust att uppmana handelsministern till ögonblicklig generositet. Tänk först på turishotellens samhälls-ekonomiska betydelse och sedan på det triviala beloppet 20 milj., för att inte tala om 10. Ta hänsyn också till att hantverk och småindustri får hjälp, liksom turishotellen på många håll utomlands.

Å andra sidan måste man undra om dessa futtiga miljoner verkligen räcker för att åstadkomma en genomgripande strukturell sanering av en missanpassad bransch? Frågan är litet hårt formulerad. Utredningen talar om en »verklig modernisering av turishotellnäringen». Hur man än vill formulera det: Räcker verkligen 20 miljoner?

Det var ju drygt 900 turishotell i Sverige. Vi vet inte hur många som klarar sig någorlunda hyggligt, men att

döma av den tillgängliga undersökningen kan det inte vara så värst många.

Med tanke på beloppets — åtminstone för en utomstående — påfallande obetydlighet blir det speciellt intressant hur mycket utredningen tror sig kunna åstadkomma med det. Det är så vitt man kan förstå ett av de allra viktigaste avsnitten i utredningen, men det omfattar tyvärr bara fyra sidor av utredningens drygt hundra. Annars låter det som sägs i sammanhanget relativt vettigt. Kreditstödet skall utnyttjas för både moderniseringar och nyetableringar, men dessutom som stöd för nedläggning eller omvandling av »ur efterfrågesynpunkt» föräldrade företag. En speciell instans skall avvåga behoven mot varandra så att stödaktionen länkas in i »en ur planeringssynpunkt önskvärd riktning». Hänsyn skall tas till ortens lämplighet för semestervisiteter, även på längre sikt.

»Skuldsanering»?

Vad man framför allt saknar i utredningen är en ingående belysning av riskerna för att den missanpassade näringen konserveras i sin nuvarande struktur. Utredningen är visserligen väl medveten om att en strukturell anpassning måste innebära att vissa företag försvinner. Men den säger att krediten i trängande fall bör få användas för »skuldsanering», som ett alternativ till nedläggning. Här har man behov av att få veta litet mera i detalj vad utredningen tycker. Det kan nämligen under vissa omständigheter förefalla rimligt att krediten utnyttjas för nedläggning, men det är osäkert om man kan acceptera att den utnyttjas för »skuldsanering». I sådana fall är det väl klart att det kan röra sig om »ur efterfrågesynpunkt» definitivt föräldrade företag som för sin egen skull bör försvinna så snabbt och smidigt som möjligt.

Utredningen kan försvara sig med att den omöjligt kunnat breda ut sig i det här sammanhanget, eftersom det saknas någorlunda omfattande och tillförlitlig statistik. Det kan kanske vara ett gott försvar — även om många av dessa frågor kan diskuteras rent principiellt — och man instämmer gärna i ett av utredningens huvudkrav: mera statistik, fler utredningar. Först då går det nämligen att bedöma vad som kan och bör uträttas med krediterna, vilka bör ha struktursanering som enda syfte. Annars är risken stor att näringen kommer i samma situation om några år igen.

Vilken betydelse har stordriften för turishotellens lönsamhet? Den frågan är inte lätt att belysa. Utredningen har

helt naturligt mycket litet att säga i sammanhanget. Bland de i lönsamhetsundersökningen medtagna företagen förefaller de medelstora hotell, som ägs av enskilda personer, gå bäst. Beträffande ägareförhållandena kan man göra den reservationen att de enskilda ägarna kanske lägger ner ett betydande övertidsarbete på sina anläggningar, och att dessa kanske skulle lämna ett sämre resultat om man tog hänsyn till övertiden vid lönsamhetsberäkningen.

Stordriftens fördelar

Men det är således tänkbart att medelstora turishotell är mer lönsamma än stora. Stordrift kan dock förekomma i andra former. Vilken framtid har hotellkedjor, dvs. en motsvarighet till butikskedjorna? Det kan förefalla som om dylika kedjor — som alltså kan bestå av medelstora företag — skulle erbjuda en hel del fördelar ur lönsamhetssynpunkt.

Fördelarna sammanhänger bl.a. med utsikten till centrala varuinköp i stora kvantiteter, men viktigast är troligen möjligheten att utnyttja administrativa begåvningar som företagsledare. Det är osäkert om dylika herrar kan få utlopp för sina specifika talanger i ett enda medelstort turishotell. Man får också i ett större sammanhang helt andra möjligheter att tillgodogöra sig den moderna kostnadskontrollens och kostnadsanalysens välsignelser. I sammanhanget kan man undra om helpensionsberäkningen, som oftast tycks förhindra uppdelning av intäkterna på mat och logi, verkligen kan förenas med krav på rationell drift.

Det är värt att påpeka, närmast som en makaber detalj, att utredningen velat ha med ytterligare några företag i lönsamhetsundersökningen, men att tre av dessa inte kunde delta — på grund av ofullständig bokföring! Och ändå är det fråga om företag som anses väl-skötta! Detta kan tänkas tyda på att turishotellen i många fall inte drivs rationellt. Det sägs ibland att företagsledarna i branschen ofta saknar nödvändiga ekonomiska insikter. Kanske ligger det något i det.

Det är kanske inte osannolikt att en övergång till »kedjedrift» skulle kunna betyda en hel del för branschens ekonomi på litet längre sikt. En del uppgifter tyder på att en dylik utveckling redan skulle ha börjat. Denna affär kommer naturligtvis att dra ut på tiden. Vidare kan stordriften ha vissa allvarliga nackdelar, t.ex. ur trivsel-synpunkt. Ändå vill man gärna hoppas att stordriftens fördelar kommer att utnyttjas i högre grad också på detta område. Det förefaller på flera sätt mera sympatiskt än statsstöd.